

עיקר תפקיד האוזן, ורוב המקורות בתנ"ך הם במשמעות זו.

המלאכותי שהתקינו לו, מכיוון שהוא דרך שימוש⁷².

אוזן במקרא כשם עצם מתייחס בעיקר לאיבר השמיעה³, אך גם כמקום שמניחים בו נזמים⁴ ועגילים⁵. בתקופת חז"ל היו הבנות מנקבות את אוזניהן, ומניחות חוטים או קיסמים בחורי האזנים שלא ייסתמו עד שיגדלו, ואז שמות בהם נזמים⁶; אומנים מסויימים היו מניחים על אוזניהם סימני היכר למלאכתם כשהיו יוצאים לרשות הרבים⁷.

אדם שהוא מחוסר עין, מותר לו לצאת בעין זכוכית, משום שקבועה במושב העין, ואין לחוש שמא יוציאה ממקומה⁷³.

איבר מלאכותי לעניין חציצה בטבילה – ראה ערך חציצה בטבילה.

איברים להשתלה – ראה ערך השתלת איברים.

באופן מושאל, ובתוספת פעלים ושמות אחרים, משמש המושג אוזן בכמה מובנים:

אוטונומיה – ראה ערך תורת המוסר

כביטוי להקשבה – להטות אוזן⁸; כביטוי לאי-הקשבה – לאטום אוזן⁹, להעלים אוזן¹⁰, להכביד אוזן¹¹, או אוזן ערלה¹²; כביטוי למילוי בקשה – להטות אוזן¹³; וכביטוי לגילוי סוד – לגלות אוזן¹⁴.

אותנזיה – ראה ערך נוטה למות

אֶזֶן

א. הגדרת המושג

בחז"ל מצינו שהתייחסו לאוזן כאיבר השמע, ומכאן שימושים מושאלים אחדים: להרכין אוזן¹⁵, וכן הביטוי "עשה אוזןך כאפרכסת"¹⁶, במשמעות של הקשבה; לשבר את האוזן¹⁷, במובן של הסברה. חז"ל אף השאילו את מושג האוזן לעצם

השורש 'אזן' במקרא משמש בשני מובנים: האחד – לאזן, לשקול, להביא לידי שיווי-משקל¹, ואולי מכאן רמז שהיה ידוע על תפקיד האוזן הפנימית כאיבר שווי משקל, ומכאן גם שם העצם מאזנים; והשני – לשמוע ולהאזין², וזאת על שם

[6] שבת נו א, ושם סה א וברש"י שם ד"ה הבנות. [7] שבת יא ב. [8] משלי ה יג; תהלים יז ו. [9] ישעיה לג טו. [10] איכה ג נו. [11] ישעיה ו י; שם נט א. [12] ירמיה ו י. [13] תהלים קטז ב. [14] שמו"א ט טו; שם כ ב; דבהי"א יז כה. [15] מכילתא, בא ג א. [16] חגיגה ג ב. [17] ילקוט שמעוני,

[72] שמירת שבת כהלכתה פי"ח ס"ו. [73] שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ה. [1] קהלת יב ט. [2] שמות טו כו; תהלים קלה יז. וראה בספרי דברים לב א, שהאזנה היא לדבר קרוב, ושמיעה היא לדבר רחוק, עיי"ש. [3] דברים כט ג; יחזקאל יב ב. [4] בראשית לה ד; שמות לב ב. [5] יחזקאל טז יב.

השמיעה, כגון אוזנים לכותל, אוזנים לדרך¹⁸.

עוד מצינו בחז"ל שהמושג אוזן הושאל לבית אחיזה של כלים, כנראה בגלל הצורה החיצונית הדומה לאפרכסת.

אוזן היא איבר חושני מורכב, המשמשת לתחושות השמיעה ושווי-המשקל. בהלכה יש התייחסות אנטומית רק לאפרכסת, והתייחסות תיפקודית רק להיבט השמיעתי.

ב. רקע מדעי

אנטומיה

האוזן מורכבת משלשה חלקים:

האוזן החיצונית – מורכבת מאפרכסת¹⁹, ומתעלת השמיעה החיצונית.

האפרכסת בנויה ברובה מסחוס המכוסה בעור, ורק החלק התחתון חסר סחוס.

בפתח תעלת השמיעה החיצונית ישנן בלוטות המפרישות חומר שומני. אורך תעלת השמיעה החיצונית הוא כ-35 מ"מ, ובסופה מצוי עור-התוף בתוך חריץ של עצם הצדע.

האוזן התיכונה – מורכבת מחלל התוף ומעצמות השמע. ישנן שלש עצמות קטנות (הפטיש, הסדן והארכוף) המחוברות ביניהן במפרקים, ושרשרת העצמות הללו יוצרת קשר בין עור התוף מצידו הפנימי, לבין החלון הסגלגל, שהוא המקשר בין האוזן התיכונה לפנימית.

האוזן הפנימית – נמצאת בתוך העצם, ומורכבת ממבוך גרמי וממבוך קרומי.

המבוך הגרמי מורכב מפרוזדור, תעלות קשתיות ושבלול, והם מלאים בנוזל מיוחד.

המבוך הקרומי מורכב משבלול, שתי שקיות הפרוזדור, ושלוש תעלות קשתיות, שאף הם מלאים נוזל מיוחד.

תאי חוש השמיעה נמצאים בתוך השבלול הקרומי, ותאי חוש שווי-המשקל נמצאים בשקיות ובתעלות הקשתיות.

העצב הגולגולתי השמיני נוצר בשני ראשים: ראש שמיעתי וראש וסטיכולרי, האחראי לשווי משקל. שני ראשי העצב מתחילים בגופי החישה המתאימים באוזן הפנימית, ומתחברים לעצב אחד, הוא העצב הגולגולתי השמיני. עצב זה נכנס לגזע המוח ומשם מעביר את התחושות

האזינו רמזו לתקמב; רש"י שמות יט יח. [18] ברכות ח ב; ויקרא רבה לב ב. וראה בתו"ש בראשית פ"א אות יב. [19] מילה מודרנית, שמקורה מהכלי המכונה אפרכס (ראה משנה כלים, סוף פ"ד). והוא חלק מכלי הריחים, שהוא

רחב בצד העליון, והולך ונעשה צר כעין משפך, ומשליכים החיטה בצד הרחב והיא נופלת בצד הצר – כך פירש הרמב"ם בפיהמ"ש, כלים, שם. ומכאן בלשון חז"ל: "עשה אוניך כאפרכסת" (חגיגה, ג ב).

המתאימות, היינו שמיעה ושיווי משקל, למרכזי המוח המתאימים.

לגזע המוח, אשר מסוגל להפעיל מערכות שונות "לתיון" הסטיה בשווי-המשקל.

פיסולוגיה

ג. מבנה האוזן במקורות התנ"ך וחז"ל

מסלול גלי הקול – גלי הקול מכוונים במידה מסויימת על ידי האפרכסת, נכנסים דרך תעלת השמיעה החיצונית ומרעידים את עור-התוף. התנודות הללו מועברות על ידי שרשרת עצמות-השמע באוזן התיכונה, דרך החלון הסגלגל, אל השבלול. התנודות של הנוזל המיוחד שבשבלול מניעות את איבר-השמע בצורה מוגדרת, ושם "מתרגמת" אנרגיית הקול לאנרגיה חשמלית. זו עוברת דרך עצב השמע אל גזע המוח, ומשם אל מרכז השמיעה המוחי, הנמצא באונה הצדעית, אשר "מתרגם" את האנרגיה החשמלית לצלילים מוגדרים ומובנים.

במקורות המקרא וחז"ל מצינו התייחסות רק למבנה האפרכסת. אפילו המשנה²⁰ המונה את כל האיברים שיש בהם עצמות, לא מנתה את האוזן התיכונה, שבה שלש עצמות השמע²¹. יתכן שעצמות אלו לא נימנו במשנה הנ"ל, כי האוזן התיכונה איננה מכילה גם בשר וגידים, ולכן אין היא מוגדרת כאיבר לעניין טומאת אהל.

אנטומיה

בתנ"ך מצינו שני מושגים המתייחסים למבנה האפרכסת:

מסלול תחושת שיווי משקל – תנועות של הראש מניעות את הנוזל המיוחד שבתוך שקיות הפרוזדור והתעלות הקשתיות. דבר זה גורם גירוי לאיבר התחושה של שיווי-המשקל, אשר "מתרגם" תנודות אלו לאנרגיה חשמלית. זו מועברת על ידי העצב הווסטיבולרי

תנוך האוזן²² – הוא הסחוס המרכזי של האוזן. יש הסבורים, שהתנוך הוא רק הסחוס המכסה את הכניסה לתעלת השמע; ויש הסבורים, שהוא כולל את כל החלקים הקשים (הסחוסיים) של אפרכסת האוזן²³.

[20] אהלות א ב. [21] וראה בשו"ת שבות יעקב ח"ב סי' קא, שנסתפק אם הסחוס עושה את האוזן לאבן שיש בו עצם שיטמא משום אבר מן החי, ואף הוא לא העיר מכך שיש עצמות ממש באוזן, ולא נימנתה האוזן במשנה אהלות הנ"ל. וראה בע' אברים ורקמות, הע' 4-7. [22] שמות כט כ; ויקרא ח כג. בעניין המלה "תנוך": רש"י עה"פ ויקרא יד יד כתב "ולשון תנוך לא נודע לי"; א"ע עה"פ שמות כט כ כתב: "תנוך אין לו ריע, והגאון אמר, הרך הדבק בעגול האוזן". ובמלבי"ם פר' מצורע סי' נ כתב: "מלת תנוך לא נמצא

בשום מקום רק בעניין נתינת ומתנת דם, וי"ל שיקרו תוך כדמצאנו בכמה שרשים שהנו"ן שבאמצע נוספת ונפלת וכו' ור"ל תוך אזנו, וי"ל ג"כ שהתינו תנוך היא מהאותיות הנוספים בראש השם וכו' ויהיה שרשו 'נך' מעניין אנך, שהיא הבדל שמעמידים בגובה החומה". וראה עוד בתו"ש שמות כט אות סו, בשם הראב"ד; הרש"ר הירש עה"פ שמות כט כ. [23] ראה בתו"כ פ' מצורע. ובתרגום יונב"ע עה"פ ויקרא ח כג, כתב שהוא "הסחוס אודנא", ומוסיף: "דהוא גדירא דמציעאה", היינו הגדר האמצעי שבתוך האוזן,

בדל אוזון²⁴ — גם במושג זה מתייחס פתו-פיסולוגיה לסחוס האוזן²⁵.

מצינו בחז"ל מספר תיאורים פתו-פיסולוגיים:

בחז"ל מצינו מספר מושגים המתייחסים למבנה האפרכסת:

חיטוט באוזן — יד לאוזן תקצץ, יד מחרשת³³. היינו חיטוט באוזן מסוכן הוא, ויכול להביא לחרשות. יתכן שהחשש הוא מפני ניקוב עור התוף.

אליה — החלק התחתון והרך של האוזן²⁶. אמנם בלשון המקרא האליה היא הזנב השמן של הכבשה²⁷.

ההפרשה השומנית היא טובה ומועילה, אך כשהיא מרובה מידי, היא איננה טובה³⁴. מבחינה רפואית הסיבה היא חסימה של תעלת השמע, ועקב כך ירידה בשמיעה.

מילת — היינו הך כמו האליה²⁸.

סחוס²⁹ האוזן — הוא הסחוס המרכזי מול הכניסה לתעלת השמע, והוא הנקרא במקרא תנוך האוזן.

כאבי אוזנים היו שכיחים, והוצעו מספר טפולים³⁵.

עור האוזן³⁰ — יש הסבורים, שהוא כל האפרכסת, פרט לחלק המכונה תנוך או סחוס³¹; ויש הסבורים, שהוא רק החלק המכונה אליה³². מבחינה מדעית אין הבדל בין הסחוס שבפתח תעלת השמע, לבין הסחוס שבאפרכסת, ושניהם מוקפים בעור, ורק בתחתית האוזן, היא האליה, אין כלל סחוס. לפי זה הפירוש השני הוא הנכון מבחינה מדעית.

אפרכסת כסימן

אפרכסות האוזנים משמשות סימן בכמה דברים:

פרכוס בשחיטה — בהמה מסוכנת מותרת באכילה רק אם פרכסה בסוף

א; ברמב"ם ביאת המקדש ז ב; וברא"ש בכורות לו א. לעומת זאת, במשנה שבגמ' בכורות שם, ובתוס' בכורות לו א, ד"ה מן הגירסה היא חסחוס. [30] בכורות לו א. [31] רמב"ם ביאת המקדש ז ב. [32] רש"י בכורות לו א, ד"ה אבל. וראה בקשר למושגים אלו בתויו"ט בכורות ו א; שו"ת צמח צדק החדש חיו"ד סי' רכט; שו"ת מלבושי יו"ט ח"ב חיו"ד סי' יד. [33] שבת קח ב. [34] ראה במד"ר יח ב; ב"מ קז ב. [35] ראה ע"ז כח ב. וראה גם שבת סז א.

ועי' רש"י שמות, כט כ; וראה גם בפיהמ"ש לרמב"ם נגעים יד ט; פרישה יו"ד שט סק"ז וט"ז שם סק"ד. ואונקלוס תרגם "רום אודנא". וראה בתו"ש שמות כט אות סו, בשיטות השונות. [24] עמוס ג יב. [25] כן כתבו ת"י, רש"י ורד"ק, עמוס שם, ובתוס' בכורות לו א, ד"ה מן. אמנם בא"ע שם כתב: "אין לו ריע, וחכמי ספרד אמרו אוזן אחת". [26] כתובות ה ב. [27] שמות כט כב. [28] בכורות לו ב, וברש"י שם ד"ה במילת. ובקידושין כא ב, הגירסה היא מילתא. [29] זוהי הגירסה במשניות בכורות ו

ימין⁴² ובגופה של אוזן, היינו בתנוך ולא כבשר⁴³. הטעם שנבחרה האוזן מכל האברים לרציעה, מפני שהיא שמעה על הר סיני צוויים שונים, והעבד הלך ועבר עליהם⁴⁴.

מצורע שנטהר, מזים על תנוך אזנו הימנית מדם האשם ומן השמן⁴⁵. אין לו אזן ימנית, אין לו טהרה עולמית, ר' אליעזר אומר נותן על מקומו, ר' שמעון אומר נותן על של שמאלית⁴⁶. הלכה, שאין לו טהרה עולמית⁴⁷.

אהרן ובניו התקדשו בסוף ימי המילואים על ידי מתן דם האיל על תנוך אזנם הימנית⁴⁸.

ראשי איברים — ראשי האוזנים הם אחד מעשרים וארבעה ראשי איברים שבאדם, שכולן אין מטמאים משום מחיה⁴⁹, ובכולם עבד יוצא בהם לחירות⁵⁰. ראשי האוזנים הם שפת האוזנים סביב⁵¹.

בהרת — תוך האוזן אינו מיטמא בבהרת⁵², משום שאין הוא נחשב כעור הבשר.

אחרים; במכילתא שמות משפטים פר' ב — 'לא תגנב'. וראה בתו"ש שמות כא אות קלא. [45] ויקרא יד יד; משנה נגעים יד ט; רמב"ם מחוסרי כפרה ד ב. [46] משנה נגעים יד ט. [47] רמב"ם מחוסרי כפרה ה א. [48] שמות כט כ. וראה בתו"ש שם, אותיות סו-סח, טעמים שונים לכך. [49] משנה נגעים ו ז; רמב"ם טומאת צרעת ג ח. [50] קידושין כה א; רמב"ם עבדים ה ה; טוש"ע יו"ד רסז כז. [51] רש"י, קידושין שם; תפארת ישראל, נגעים שם. [52] משנה נגעים ו ח; רמב"ם טומאת צרעת ו

השחיטה. אחד מסימני הפרכוס הוא שכשכשה באזנה³⁶.

כלב שוטה — אחד מסימני כלב שוטה, היינו החולה בכלבת³⁷, הוא שאוזניו סרוחות³⁸.

סימני פרד — פרדה, שנולדה מסוס וחמור, אם אוזניה קטנות, אמה סוטה ואביה חמור, ואם אזניה גדולות, אמה חמורה ואביה סוס³⁹.

הכרת וולד אשה — אפרכסות האוזניים אינן משמשות סימן להכרת וולד אשה, אם הוא אדם או בהמה. דין זה נכון בין אם כל גופו כאדם ואוזניו אינן כאדם, או אם אוזניו דומות לאדם אך צורתו דומה לבהמה, שבכל מקרה הולכים אחר גופו⁴⁰.

ביחס למומים — ראה להלן.

ביחס לחרשות — ראה ערך חרש.

ד. פרטי דינים

עבד עברי שאינו רוצה לצאת בסוף שש שנים, נרצע באזנו⁴¹. הרציעה היא באוזן

[36] חולין לח א. [37] ראה ע' מחלות, הע' 210 ואילך. [38] יומא פג ב. [39] ירושלמי כלאים ח ג. וראה חולין עט א. [40] נדה כג ב. [41] שמות כא ו. [42] קידושין טו א; רמב"ם עבדים ג ט. [43] רמב"ם, עבדים שם, ובכס"מ. וראה מכילתא משפטים פר' ב, וקידושין כא ב — בגובה של אוזן. וראה עוד מלבי"ם שמות פכ"א אות לד. [44] ובאיזה צוויים מדובר — מצינו גירסאות חלוקות: בבבלי קידושין כב ב — 'כי לי בני ישראל עבדים'; בירושלמי קידושין א ב — 'לא יהיה לך אלהים

באדם (בכהנים ובנשים) ובבהמה (בבכור ובשאר קרבנות), וחלקם באדם בלבד⁶⁰:

(א) נפגם כדי חגירת צפורן; (ב) נסדק בכל שהוא, אף על פי שלא חסר; (ג) ניקב כמלא כרשינה (ולדעת ר' יוסי בר' יהודה בכעדרשה, ואין הלכה כמותו), בין נקב עגול ובין ארוך. וכל זה בין בידי אדם (היינו כתוצאה מחבלה), ובין בידי שמים (היינו שנולד עמו). יש הסבורים, שבנקב שיש בו חסרון אין צורך בשיעור כרשינה, ודינו כמו נסדק בכלשהו, ורק אם הנקב הוא ללא חסרון אזי שיעורו בכרשינה; ויש הסבורים, שבכל מקרה דין נקב שהוא מום הוא דווקא בשיעור כרשינה⁶¹. שיעור כרשינה הוא קצת פחות מ-4 מ"מ⁶². מומים אלו נקבעו רק כשהם בסחוס האוזן, מכיוון שסברו שפצע בסחוס אינו מתרפא לעולם⁶³, אבל אם היו בעור אינם מום⁶⁴; (ד) יבשה האוזן⁶⁵, היינו כשהיה ליקוי באספקת הדם⁶⁶, ונחלקו התנאים בשיעור היובש אם הוא כדי שתניקב ולא תוציא דם⁶⁷, או כדי

קרבן פסח — הסחוס של האוזן דינו כשאר סחוסים לעניין אכילתו בקרבן פסח⁵³.

שבת — החש באוזנו בשבת, מותר ליתן בה צמר גפן, ואין בזה משום איסור רפואה⁵⁴; ומותר לצאת עמו לרשות הרבים, בתנאי שהוא קשור ומהודק לאוזן⁵⁵.

המוציא חפץ בשבת באוזנו פטור, שלא הוציא כדרך המוציאים⁵⁶.

דרך בעלי מלאכה מסויימים לשם באוזניהם דברים האופיינים למלאכתם, כדי שיכירום מאיזה אומנות הם, ואסור להם לצאת בהם בשבת⁵⁷. אם יצאו — פטורים, מפני שלא הוציאו כדרך המוציאים⁵⁸; ויש אומרים, שאומנים חייבים⁵⁹.

מומים — תשעה מומים נמנו באפרכסת האוזן, חלקם נחשבים כמום

רוזנר, עמ' 290. [64] בכורות לו א; רמב"ם ביאת המקדש ז ב; טור יו"ד שט. וראה בשו"ת תרומת הדשן סי' רמד; פרישה וט"ז יו"ד שט; שו"ע הרב סוף הל' פסח; שו"ת צמח צדק החדש, חיו"ד סי' רכו; שו"ת השיב משה חיו"ד סי' נז; שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קיג, ובהשמטות שבמפתחות; שו"ת משיב דבר חיו"ד סי' סא — שדנו עד היכן צריך להגיע המום בסחוס. [65] בכורות שם. [66] ראה א. שטינברג, פרקים בפתולוגיה בתלמוד ובנושאי כליו, תשל"ה, עמ' 84. ובלשון חז"ל נקרא היבש מת — ראה משנה ב"ב פא א; מאירי ברכות לג א. [67] וכמותו פסק הרמב"ם, שם. וראה בחולין מו ב, הטעם מפני שהאוזן גלויה לרוח, ולכן איננה מבריא, ובפירש"י שם: "רוח ואויר מבאיש ומקלקל את המכה". ואולי הכוונה שמכה גלויה

א. [53] רש"י, פסחים פד א, ד"ה וראשי. וראה דיני הסחוס ברמב"ם קרבן פסח י ח-ט. [54] שו"ת מהרש"ג ח"ב סי' קכו אות ב; שמירת שבת כהלכתה פי"ח אות פד. [55] שבת סד ב; רמב"ם שבת יט יא; שו"ע או"ח שג טו, ובמ"ב שם סק"מ. [56] משנה שבת צב א; רמב"ם שבת יב יג. [57] שבת יא ב; רמב"ם שבת יט כא; טושו"ע או"ח שא יב. [58] רמב"ם שם; טושו"ע שם. [59] ראה במ"ב סי' שא סקמ"ז. [60] בכורות לו א; רמב"ם ביאת מקדש ז ב; שם, שם ח ג; טושו"ע יו"ד שט. [61] ראה בב"י יו"ד סי' שט; חסדי דוד על התוספתא בכורות פ"ד; חזון נחום על בכורות פ"ו, בשם מהריק"ו; תפא"י בכורות ו ו; שו"ת קובץ תשובות סי' קכ. [62] שו"ת קובץ תשובות שם. [63] ראה בכורות לח א, ובספרו של פרויס בתרגומו של

עגונה – שינויים במבנה האוזן נידונו בפוסקים אם הם מהווים סימן מובהק להכרת מת לצורך היתר עגונה. השינויים שנידונו כוללים: אוזן אחת קטנה והשניה גדולה, אוזנים גדולות או קטנות מהרגיל, נקבים באוזן⁸².

בכור בהמה – כהן הצורם (היינו פגום) אוזן בכור, קנסוהו חכמים שלא ישחט בכור זה, הואיל ועשה עבירה שהטיל מום בכור. מחלוקת התנאים היא, אם לא ישחט עולמית, או שאם נולד בו מום אחר, ישחט עליו⁸³, ונפסק להלכה כדעה אחרונה⁸⁴.

אם מת הכהן החוטא הזה, לא קנסו בנו אחריו, ויכול לשחוט על מום זה שהטיל אביו⁸⁵.

חובל בחברו – יש הכאות שהכה אדם את חברו, שיש בהם ביזוי וצער מועט ואין בהם נזק, ופסקו להם חכמים דמים קצובים, וכולן קנסות הם⁸⁶. אחד מאלו הוא מי שצרם (היינו משך או פגם⁸⁷) אזנו

שתהא נפרכת⁶⁸; (ה) אוזן כפולה – יש אומרים⁶⁹, שהיינו שתי אוזנים עם שני סחוסים; ויש אומרים⁷⁰, שדווקא כשנכפלה אוזן בתוך אוזן עם סחוס אחד⁷¹. אוזן כפולה נזכרת גם כמום באשה⁷²; (ו) אזנו אחת גדולה ואזנו אחת קטנה, במראה אבל לא במידה, היינו כשכולם רואים את ההבדל בעליל, ולא כשיש צורך למדוד⁷³, והוא בכלל 'שרוע'⁷⁴. יש הסבורים, שמום זה הוא גם באדם וגם בבהמה⁷⁵; ויש הסבורים, שבבהמה גודל האוזן איננו מום כלל, ובאדם אפילו אם אוזן אחת משונה מחברתה, במראה או באיזה שינוי אחר, הרי זה מום⁷⁶; (ז) צומע, שאוזניו קטנות הרבה⁷⁷; (ח) צומם, שאוזניו דומות לספוג⁷⁸. יש מפרשים, שהן כווצות וסתומות⁷⁹, ויש מפרשים, שהן נפוחות וגדולות⁸⁰; (ט) אוזניו ארוכות מאד ומדולדלות למטה⁸¹.

מומים ז-ט הם באדם בלבד; מום ו' הוא, כאמור, מחלוקת אם באדם בלבד או גם בבהמה.

מ ב; וטור יו"ד סי' שט. [76] רמב"ם ביאת מקדש ח ג; ושם, איסורי מזבח ב ב. [77] בכורות מד א; רמב"ם ביאת מקדש ח ג. וראה תוספתא בכורות ד ח – צומח, כל שאין לו אוזניים. [78] בכורות, שם. [79] רש"י שם. וכן משמע בתוספתא בכורות ד ח – צומם, שאזניו מגופפות, היינו סתומות. [80] רמב"ם, שם. וראה בתיו"ט שם. [81] בכורות שם, ופירש"י, רמב"ם שם, ובכס"מ. [82] ראה באוצה"פ סי' יז סקצ"ט, לוח הסימנים מערכת א. [83] בכורות לד א. [84] רמב"ם בכורות ב ז; וטו"ע יו"ד שיג א. [85] בכורות לד ב; רמב"ם וטו"ע שם. [86] רמב"ם חובל ומזיק ג ח; וטו"ע חו"מ תכ מא. [87] רש"י ב"ק צ

עלולה להזדהם ביתר קלות, וי"ל. [68] וכמותו פסק הטור, שם. [69] רמב"ם שם, לפי גירסתו בבכורות לו א. [70] רש"י, לפי גירסתו בבכורות שם. [71] ומה שכתוב במשנה "בזמן שהיא עצם אחד וכו'", אין הכוונה לעצם במובן של bone, שכן אין גרמיות באפרכסת, אלא הכוונה שלתוך האוזן קוראים עצם, או שפירושו גוף הדבר מלשון 'כעצם השמים לטוהר' – תיו"ט בכורות ו ט. [72] נדרים סו ב. [73] בכורות מ ב. [74] ויקרא כא יח; בכורות ג ב, ורש"י שם ד"ה לא. וראה בשו"ת צמח צדק החדש חיו"ד סי' רכו; ולפי תרגום השבעים 'שרוע' הוא מי שנקטעו אזניו – ראה בספרו של פרויס בתרגומו של רוזנר, עמ' 289. [75] רש"י ורא"ש בכורות

של חברו, משלם מאה סלע⁸⁸.

איטר יד ימינו¹, ופירושו אטום וסתום², היינו שידו הימנית סתומה, ולכן משתמש יותר בשמאלו³; או מלשון כוון מחמת חולי⁴. בלשון הגאונים נקרא איטר בשם גונדליא⁵.

נזיקין – הצורם (היינו פוגם) אוזן פרתו של חברו, ובכך גרם לו שיפחות דמיה, שכן איננה ראויה למזבח, מחלוקת אמוראים היא אם חייב או פטור, והדבר תלוי בשאלה הכללית אם דנים דינא דגרמי⁸⁹.

ההגדרה ההלכתית של איטר היא מי שרוב כוחו ביד שמאל⁶, היינו שעושה רוב מלאכתו ביד שמאל⁷. יש הסבורים, שדווקא אם נולד מתחילתו כך, הרי הוא מוגדר כאיטר; ויש הסבורים, שגם אם הרגיל עצמו לעשות כן דינו כאיטר⁸. בדינים מיוחדים דנו הפוסקים באיש שרוב מלאכתו ביד אחת, והכתיבה ביד שניה, אם הולכים לפי רוב המלאכה, או לפי הכתיבה⁹. יש מי שכתב, שמחלוקת זו היא דווקא ביחס לתפילין, אך ביחס לשבת כולם מודים שהכל תלוי בדרך הכתיבה¹⁰.

הכשר טומאה – מי האוזן (היינו הפרשת האוזן) דינם כתולדת המים לעניין שמטמאים או מכשירים אוכלים לקבל טומאה⁹⁰.

צואת האוזן אין דינה כצואה לעניין קריאת שמע ותפילה⁹¹.

טבילת נידה עם מחלות אוזנים – ראה ערך חציצה בטבילה.

ב. ימין ושמאל במחשבת ישראל

מכשיר שמיעה – ראה ערך חרש וערך שבת.

חשיבות ימין – מבחינה רעיונית ימין משובח בכל מקום¹¹, כנראה בגלל שאצל רוב בני האדם יד ימין היא החזקה והיעילה יותר¹².

אָטֵר

א. הגדרת המושג

להלן דוגמאות לחשיבות הימין: התורה

המושג המלא מבחינה לשונית הוא:

סי' כז סק"ט וסק"י. וראה בשו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' ג. [9] ראה להלן הע' 69 ואילך, בדיני תפילין. [10] שו"ת באר משה ח"ב סי' א. [11] פס"ז ויחי מח יד. וראה חולין צא א, הירך – המיומנת שבירך, ורש"י קידושין כא ב, ד"ה הירך, שה"א הידיעה מורה על החשיבות, והיינו ימין; ובחולין קלד ב, הזרוע – זה זרוע ימין. וראה עוד רש"י ברכות כח ב ד"ה עמוד, הימיני לעולם חשוב. וראה עוד בשו"ת שלמת חיים (להגרי"ח זוננפלד), מהדורה חדשה תשמ"ב סי' ו; הליכות שלמה ח"ב פי"ד בדבר הלכה אות ג. [12] ראה

א, ד"ה צורם. [88] משנה ב"ק שם; רמב"ם וטושו"ע שם. [89] ב"ק צח א; רמב"ם חובל ומזיק ז יא. [90] משנה מכשירין ו ה; רמב"ם טומאת אוכלין י ב. [91] ביאור הגר"א, או"ח סי' צב סקט"ז; מעשה רב סי' לו. [1] שופטים ג טו; שם, כ טז. [2] כמו ואל תאטר עלי באר פיה (תהלים סט טז). [3] רש"י ורד"ק, שופטים ג טו. [4] רש"י, שם, על פי מה דמתרגם תי"י "גמיד". [5] ראה רש"י גיטין פז ב ד"ה כוליהו. [6] רש"י מנחות לו א. [7] רא"ש מנחות, שם; וטושו"ע או"ח כז ו. [8] מרדכי, הל' תפילין; מג"א